

Liikkumisen sosialisatio kolmessa kylässä

Tutkimus Matovaaran, Nakertaja-Hetteenmäen ja Sivakkavaaran liikkumiskulttuurien muutoksista

Hannu Itonen & Anna-Katriina Salmikangas & Mikko Simula

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme liikkumisen sosialisatiota kolmessa kylässä. Kysymme, millaista tavoitteellisuutta kylien eri toimijat ovat sisällyttäneet liikkumisen sosialisatioon ja miten kylien liikkumisen sosialisatio on muuttunut tutkimuskylissämme. Tarkastelumme ulotamme toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista nykypäiviin saakka. Tutkimusaineistomme koostuu haastatteluista, asiakirjoista ja arkistomateriaaleista.

Kylät ovat osoittautuneet hedelmällisiksi tutkimuskohteiksi suomalaisen yhteiskunnan ja elämänmenon muutoksista kiinnostuneille tutkijoille. Kyliä tutkimalla on osoitettu muun muassa, miten maa- ja metsätalouden modernisoituminen vaikutti yhteiskunnan alueelliseen työnjakoon ja väestönliekkeisiin, miten maaseudun sosiaalinen tila muuttui tämän rakennemullistuksen myötä, miten muutto kaupunkiin vaikutti valtaväestön elämäntapoihin ja yhteisöllisyyteen sekä miten niin sanottu suuri muutto kylistä kaupunkeihin synnytti vastakkaisen virtauksen: lisääntyneen vapaa-ajan matkailun maaseudulle. Rakennemuutoksien selittämisen ja kyläinstituutioiden tarkastelemisen lisäksi sellaiset käsitteet kuin yhteisöllisyys, identiteetti, ruumiillisuus, elämäntapa, sukupuolituneet käytännöt, kokemuksellisuus ja luontosuhde ovat suunnanneet tutkimuksellisia tulkintoja kylien merkityksistä. (Ks. Knuutila & Rannikko 2008, 9–10; ks. myös Ahponen & Järvelä 1983; Holmila 2001, 13–33.)

Tässä tutkimusartikkelissa tarkastelemme kyliä sosialisatian näkökulmasta. Liikuntasosiologisen analyysimme kohdistamme niihin seikkoihin, jotka ovat suunnanneet kyläläisten sosiaalistumista liikkumiseen. Tulkinnoissamme nojautumme aikaisempiin kylätutkimuksiimme (ks. Itonen 1996; Itonen & Simula 2008; Itonen & Salmikangas 2006; Salmikangas 2004). Liikkumisen määritämme kaikenlaiseksi eri elämänvaiheissa ja -sfääreissä tapahtuvaksi tekemiseksi, jossa käytetään lihasvoimaa.

Kyläläisten sosiaalistumista liikkumiseen olemme käsitelleet kahdessa aikaisemmassa tutkimusartikkelissamme. Molemmissa teksteissä tarkastelun kohteena on ollut Pohjois-Karjalassa Valtimon kunnassa sijaitseva Sivakkavaaran kylä. (Ks. Itonen 1996; Itonen & Simula 2008.) Tässä artikkelissa sekä laajennamme että tarkennamme aikaisempia tutkimuksiimme. Sivakkavaaran lisäksi ulotamme tarkastelun kahteen muuhun kylään: niin ikään pohjoiskarjalaiseen Lieksan Matovaaraan sekä Kainuussa Kajaanin liepeillä sijaitsevaan Nakertaja-Hetteenmäkeen. Sivakkavaara ja Matovaara ovat maaseutukyliä. Nakertaja-Hetteenmäki on teollisuustyöntekijöiden asuinalueeksi perustettu kylä.

Perinteisesti sosialisatio on määritelty tapahtumasarjaksi, jossa yhteisön traditiot siirretään uudelle sukupolvelle. Tällaisen tulkinnan esittivät kasvatusfilosofian ja -sosiologian klassikkoajattelijoihin lukeutuvat Jean-Jacques Rousseau ja Émile Durkheim. (Ks. Itonen

& Pirttilä 1992, 19; Rousseau 1905, 12.) Tulkinta kytki sosialisatian ensisijaisen merkityksen yhteisön instituutioiden, uskomusjärjestelmien ja sosiaalisten käytäntöjen jatkuvuuden turvaamiseen (ks. Holmila 2001, 17).

Tässä artikkelissa sovellamme dialektista käsitystä sosialisatiosta. Ymmärrämme sosialisatian kaksisuuntaiseksi prosessiksi, jossa yhteisölliset käytännöt muokkaavat yksilöiden käyttäytymistä ja jossa yksilöiden käyttäytyminen muokkaa yhteisöllisiä käytäntöjä. Käsitämme tutkimuksemme kohteet eli kyläläiset sosiaalisiksi toimijoiksi, jotka samanaikaisesti sekä osallistuvat kyläyhteisöksi kutsutun sosiaalisen tilan ja siinä noudatettavien käytäntöjen luomiseen että soveltavat sen piirissä vallitsevia sosiaalisia käytäntöjä. (Vrt. Gergen 2003, 82; Berger & Luckmann 2000, 74, 149.) Lisäksi tiedostamme, että sosiaalisten käytäntöjen ja identiteettien omaksuminen ei riipu pelkästään yksilön kyvystä sisäistää erilaisia rooleja. Omaksumiseen vaikuttavat myös yksilön mahdollisuudet toimia roolien edellyttämällä tavalla. (Fairclough 2006, 160–161.) Samanlainen dialektinen käsitys sosialisatiosta suuntaa uutta lapsuustutkimusta, jossa korostetaan lasten asemaa sosiaalisten maailmojensa aktiivisina osallistujina (ks. Alanen 2009, 22).

Rajaudumme tarkastelemaan niitä sosiaalisia käytäntöjä ja instituutioita, jotka ovat hallinneet kylien liikkumiskulttuureita. Tarkasteltava ajanjakso ulottuu toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista nykypäiviin saakka. Tarkoituksenamme on havainnollistaa kyläläisten sosiaalistumista liikkumiseen. Tehtävämme tiivistämme kahteen kysymykseen: Millaista tavoitteellisuutta kylien eri toimijat ovat sisällyttäneet liikkumisen sosialisatioon? Miten kylien liikkumisen sosialisatio on muuttunut tutkimuskylissämme? Johtopäätöksenä esitämme tulkinnan siitä, miten ruumiillinen toimeliaisuus on yhteydessä sosiaalisen tilan, kuten kylän, keskeisiin piirteisiin.

Artikkelimme tutkimusaineiston olemme keränneet eri tavoin kustakin tapauskylästä. Sivakkavaaran osalta olemme voineet hyödyntää poikkeuksellisen laajaa tutkimusaineistoa. Käytössämme on ollut Karjalan tutkimuslaitoksen kylätutkijoiden jo 1970-luvun alusta alkaen aina nykypäivään jatkunut aineistonkeruu, johon olemme myös itse voineet osallistua viime vuosikymmeninä. Matovaaran kylän aineisto on kerätty vuonna 2008 käynnistyneen historiaprojektin yhteydessä. Aineisto muodostuu Lieksan kaupungin arkistoaineistosta, Matovaaran Mahdin seuradokumentaatiosta ja kesällä 2009 tehtystä Mahdin toimijoiden ryhmähaastattelusta. Nakertaja-Hetteenmäen aineisto kerättiin väitöskirjaa varten vuosina 1989–2004. Se koostuu erilaisesta arkistoaineistosta sekä Nakertaja-Hetteenmäen kyläyhdistyksen ja Voimistelu- ja Urheiluseura Uudenkylän Iskun dokumentaatiosta. Aineistoa on sittemmin täydennetty vuosina 2008 ja 2009 tehdyillä haastatteluilla sekä arkistoaineistoa päivittämällä.

Aineiston tulkittamisessa noudatamme historiallis-sosiologista luentaa. Ymmärrämme kylät yhteiskunnallisista ja paikallisista vaikuttimista muodostuviksi sosiaalisiksi kudeliksi, joilla on omat historiansa. (vrt. Massey 2008, 30–31.) Tarkastelumme aluksi kuvaamme kyläläisten liikkumiseen vaikuttaneiden keskeisten tekijöiden vaiheet. Sen jälkeen teemme tulkinnan niiden merkityksestä liikkumisen sosialisatiossa. Lopuksi esitämme yhteenvedon kylien liikkumiskulttuurien eroista ja yhtäläisyyksistä.

Kyliä elinot ja liikuttajat

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tavallisia suomalaisia koteja luonnehti kaksi erityistä piirrettä. Ensinnäkin elintaso oli matala, eikä suoranainen köyhyys ollut harvinaista. Toiseksi 1940-luvun lopulla syntyneet suuret ikäluokat merkitsivät sitä, että perheiden lapsiktraat olivat suuria. Kun asuinrakennukset olivat yleensä pieniä, ei kotien sisätiloissa

pyöriskelty. Sisätiloissa lähinnä syötiin ja nukuttiin, muutoin oli pakko viihtyä ulkoilmassa. (Maila Mustosen haastattelu 16.8.2005.)

Metsätyömieskylän käytännöt leimasivat osaltaan kotien elämää. Ennen metsätyön laajamittaista koneellistumista puunkorjuuta tehtiin kaukana kotoa. Näin ollen perheiden isät olivat päivätolkulla savotoilla yöpyen metsäkämpissä. Koska työvoimaa tarvittiin, osallistuivat pojat metsätöihin jo pian iän kartuttua toiselle vuosikymmenelle.

Metsätyön koneellistuminen 1960-luvun loppupuolella ja 1970-luvun alussa muutti tilannetta ratkaisevasti. Erityisen voimakkaasti muutos kouraisi Sivakkavaaran kaltaisia kyliä. Jukka Oksa on kuvannut muutosta:

Erityisesti valtiometsien ja yhtiömetsien alueilla on kyliä, joiden asutus perustui pikemminkin metsätalouteen kuin maatalouteen. Pienet kääpiötilat saattoivat olla vain metsätyömiehen, hänen perheensä ja keskeisen voimälähteen, hevosen muonituksen ja hoidon tukikohtia. Metsätyön, erityisesti puunkorjuun koneistuminen, vei perustan sekä alle viiden hehtaarin kääpiötiloilta että viiden - kymmenen hehtaarin pientiloilta. (Oksa 1984, 32.)

Matovaarassakin sotien jälkeistä aikaa luonnehdittiin köyhäksi ja vaatimattomaksi. Kaikkien kynnelle kykenevien oli osallistuttava yhteisen elannon hankkimiseen. Metsätyön ja pienviljelyksen lisäksi särvintä pöytään saatiin metsästyksestä ja kalastuksesta. Tuottoisa oravanmetsästyksellä aloitettiin Matovaarassa jo pari viikkoa ennen sallittua ajankohtaa. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009.)

Metsätyön määrään vaikuttivat voimallisesti taloudelliset suhdanteet. Lamakausina ja laskusuhdanteissa metsätöitä ei juurikaan teetetty. Kunnan työllistämistoimetkaan eivät tarjonneet apua kaikille. Pienviljelyksen ja karjankasvatuksen tuotot olivat vaatimattomat, sillä Matovaarassa karjan tavanomainen lukumäärä vaihteli yhdestä kolmeen lehmään. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009.)

Nakertaja-Hetteenmäki syntyi 1900-luvun alussa tehtaan ”varjoon” työläisalueeksi, jossa ”väki oli köyhää ja tavara tiukassa”. Mökit ”nakerrettiin” valmiiksi (Nakertaja 1993). Suurin osa kyläläisistä kävi kolmivuorotyössä tehtaalla. Arjesta selviytyminen edellytti ruumiillista toimintaa, kuten polttopuiden hakkuuta, pyykin kuivausta, vedenkantoa sekä talojen ympärillä olevien pienten piha- ja ryytimaiden hoitamista.

Nakertajan alue kuului 1900-luvulla kolmeen eri kuntaan. Niinpä Nakertajaa pidettiin ”todellisena heittopussina” (Ollila 1985, 54). Ensin se oli osa Paltamoaa, jonka kuntakeskus oli noin 40 kilometrin päässä. Olosuhteiden kehittäminen oli oman toimeliaisuuden varassa. Sähköt saatiin koteihin talkootyöllä ja lahjoitustarvikkeilla. (Salmikangas 2004, 132–133.) Vuonna 1954 alue liitettiin Kajaanin maalaiskuntaan ja 1977 kuntaliitos teki asukkaista kajaanilaisia.

Yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä Sivakkavaarassa ja Matovaarassa metsätyöhön ja pienviljelykseen perustunut tuotantomuoto on menettänyt merkityksensä. Töiden loputtua on opintojen ja työn perässä pitänyt muuttaa muualle. Kylissä on enää vain muutamia lapsia ja nuoria, joten niin liikkumisen kuin muutoinkin uuden sukupolven socialisaatio on purkautunut. Sen sijaan Nakertaja-Hetteenmäessä väkiluku kääntyi 1980-luvulla Hetteenmäen rakentamisen myötä kasvuun, ja 1990-luvun puoliväliin mennessä alle 15-vuotiaiden määrä lähes kolminkertaistui. Tehtaan ja työläisyhteisön merkityksen vähentyessä Nakertajan kaupunginosan työläisluonne on kadonnut. Tämä näkyy myös vasemmistopuolueiden vaalikannatuksen laskuna (Salmikangas 2004.) ”Tehtaan varjo” poistui lopullisesti vuonna 2008 UPM:n lopettaessa Kajaanin tehtaan.

Koulu

Kouluilla ja koulujen liikuntatunneilla on ollut merkityksensä kyläläisten liikuttajina kaikissa tutkimuskylissämme. Sivakassa oma koulurakennus vihittiin käyttöön syyskuussa 1935 (Valtimon koululaitos 1983, 14–15). Toisin kuin muualla Suomessa Sivakan suuret ikäluokat syntyivät vasta 1950-luvulla. Niinpä vuonna 1960 sivakkalaisista ainoastaan 18 prosenttia oli yli 40-vuotiaita. (Rannikko 1984, 111.) Suuri syntyvyys näkyi myös koulun oppilasmäärässä. Enimmillään koulun oppilasmäärä oli vuonna 1959, jolloin opintietä astui 79 lasta. Vuoden 1973 keväällä koulussa oli enää 18 oppilasta. (Alanen ym. 1973, 33.) Koulu lakkautettiin 1.8.1982 (Valtimon koululaitos 1983, 14–15). Kesäkuun lopussa 1983 Sivakkavaaran 73 asukkaasta alle kouluikäisiä oli ainoastaan seitsemän henkeä. 12 asukasta kirjattiin koululaisiksi tai opiskelijoiksi. Eläkeläisiä kyläläisistä oli 21 henkeä. Töiden tarjonnasta kertoo jotakin se, että työssä oleviksi kirjattiin yhdeksän ja työttömäksi 16 henkeä. (Rannikko 1984, 125.)

Matovaaran koulussa oli 53 oppilasta vuonna 1938, ja 16 oppilaan koulumatka oli yli viisi kilometriä. (Pielisjärven kunnalliskertomus 1938, 32.) Lisää koulutilaa tarvittiin toisen maailmansodan jälkeen syntyneille suurille ikäluokille. Näin tapahtui myös Matovaarassa. Vuoden 1953 Pielisjärven kunnalliskertomuksesta voi lukea, kuinka kunta saattoi vastaanottaa kylän kansakoulun lisärakennuksen jälkityöt. (Pielisjärven kunnalliskertomus 1953, 13.)

Vuonna 1922 tehtaan avustuksella perustetun Nakertajan koulun ensimmäisen vuoden oppilasmäärä oli 32. Sodanjälkeinen syntyvyys nosti oppilasmäärää aina 1960-luvun lopulle asti. Sen jälkeen oppilasmäärä kääntyi laskuun ja laski alimmillaan alle sadan Hetteenmäen alueen rakentaminen käänsi 1980-luvulla oppilasmäärän nousuun. (Salmikangas 2004, 22.) Nykyisin koulussa on noin 220 oppilasta ja 12 opettajaa. Vuonna 1977 valmistuneen uuden koulun myötä kylälle saatiin kunnollinen sisäliikuntatila.

Kansalaistoiminta

Sivakkavaarassa sotien jälkeinen järjestötoiminta kiinnittyi työväenliikkeen rientoihin. Enimmillään vasemmistopuolueiden vaalikannatus oli yli 90 prosenttia. Vielä järjestötyön hiivuttuakin sivakkalaiset saivat 1960-luvulla sekä kansandemokraattisen että sosialidemokraattisen edustajan Valtimon kunnanvaltuustoon. Muun maaseutu-Suomen tavoin SMP:n kannatus nousi myös Sivakkavaarassa 1980-luvulla ripeästi. Esimerkiksi vuoden 1983 vaaleissa sivakkalaiset antoivat SMP:lle 45 prosenttia äänistään. (Liikanen 1996, 176–183.)

Muutkin kuin urheilupiirit pohtivat Sivakkavaarassa liikkumisen kysymyksiä. Haastattelutietojen mukaan Sivakkavaaraan oli eri aikoina suunnitteilla kolme työväenjärjestöjen tanssilavaa ja yksi työväentalo. Kesällä 1952 järjestötalon rakentaminen oli edennyt jo niin pitkälle, että katottomassa järjestötalossa tanssittiin häitä. (Liikanen 1996, 159.) Sotavuosien jälkeen Valtimon kylille rakennettiin urheilukenttiä. Myös sivakkalaiset saivat oman kentän kunnan viimeisenä kyläkenttänä. Sikäli oltiin myöhässä, että nuorison vähennyttyä kentällä ei ollut enää käyttäjiä. Vuonna 1983 perustetun kylätoimikunnan ensimmäinen päätös liittyi kyseiseen kenttään. Uusi kylätoimikunta nimittäin päätti ensitöinään kunnostaa paikallisen urheilukentän. Jonkinlaisia raivaustöitä tehtiinkin, mutta vuonna 1993 aineistokeruumatkalla Sivakassa olleet tutkijat tarvitsivat kyläläisten avustusta metsän peittämän urheiluaireenan löytämiseen. (Itkonen 1996, 146–148.)

Sivakkavaaraan perustettiin oma urheiluseura, Sivakan Syöksy, vuonna 1949. Seuran perustaminen sai alkunsa oikeistolaisena pidetyn opettajan TUL:n Karjalan piiritoimikunnalle lähettämästä kirjeestä. Jos seuran perustaminen oli omintakeinen tapahtuma, niin sellainen oli myös Syöksyn lakkauttaminen. Seuran päättäjät nimittivät TUL:n piiriin vuonna 1964 seuran toiminnan lopettamisesta. (Itkonen 1996, 141–143.) Sivakan Syöksyn tarina oli siten hyvin samankaltainen kuin monien muidenkin sotavuosien jälkeen syntyneiden pohjoiskarjalaisten kyläseurojen. Väen vähetessä kylillä ei ollut enää tilausta urheiluseuratoiminnoille. (Rajajärvi 2000, 109–110.)

Sivakan Syöksyn toiminta jäi varsin vaatimattomaksi. Säännöllisin tapahtuma oli jokatalsiset hiihtokilpailut. Urheiluorganisaatioiden kilpailutoimintoihin syöksyläiset eivät juuri osallistuneet. Lapsuusvuosien urheiluharrastuksesta viestii se, että Sivakan kylältä ovat lähtöisin muun muassa sellaiset huippu-urheilijat kuin hiihtäjät Matti Pyykönen ja Aki Karvonen sekä pituushyppääjä Jarmo Kärnä. (Heikkinen 1977, 88; Itkonen & Simula 2008, 183.) 2000-luvun alussa ainoa Sivakassa toiminut järjestö oli vuonna 1965 perustettu metsästysseura Sivakan Erä-Veikot. Alun perin kyläläisten perustamaan seuraan liittyi 1990-luvulta lähtien muualla asuvia, kylältä kotoisin olevia miehiä. (Rannikko 2008, 48.) Kaiken kaikkiaan metsästäjät, kalastajat, lomailijat, retkeilijät ja muut kylillä vapaa-aikaansa viettävät ilmentävät paikallisen liikkumiskulttuurin muutosta. Tämän muutoksen Pertti Rannikko on tiivistänyt pistäytymiskylän käsitteeseen (Rannikko 2008, 50–54.).

Matovaaran Mahti perustettiin vuonna 1951. Jo ennen urheiluseuran perustamista työväenyhdistys oli toimeenpannut kylällä hiihtokilpailuja. Mahdin toimintojen tarkastelu on koko lailla helpompaa kuin Sivakan Syöksyn. Kun Syöksyn toiminnasta ei jäänyt jäljelle juurikaan kirjallista dokumentaatiota ja seuran toiminta on loppunut, on Mahdin toiminta tallennettu katkeamattomaksi asiakirja-aineistoksi. Mahdin toimintojen tarkastelua edesauttaa sekin, että osa seuran perustajajäsenistä on edelleen mukana seuratoiminnassa. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009.)

Matovaaran Mahdin perustaminen ei aluksi muuttanut juurikaan kylän urheilutoimintaa. Jälkikäteen on arvioitu, että Mahdista tuli vireä kyläseura muutaman hiljaisen vuoden jälkeen. Osaltaan toiminnan vilkastumista edesauttoi se, että kylän nuorisotiet rakensi itselleen urheiluun ja kuntoiluun soveltuvia paikkoja. Vähitellen seuran urheilijat alkoivat osallistua myös kylän ulkopuoliseen kilpailutoimintaan. Mahdin mahdollisuudet kilpailujen järjestämiseen olivat rajalliset, joten seura järjesti kilpailuja lähinnä hiihdossa. (Lieksan Neloset 1983, 8.) Urheilutoiminnan käynnistymisen verkkaisuutta kuvaa kirjallisessa muistelussaan Mahdin kärkihiihtäjä Sulo Horttanainen. Jalkapallo saatiin kylälle sotien jälkeen ostamalla pelkkä pallon sisuskumi lieksalaisesta rautakaupasta. Horttanaisen isä ompeli pallon ”kuoret” vanhoista kumiteräsaappaan palasista. Sulo itse höyläsi ensimmäiset kilpahiihtosukensa veljensä kaatamista koivuista. (Horttanainen 2009, 15, 37.)

Matovaaran Mahdin toimintoihin vaikutti oman toimitilan eli Kisapirtin valmistuminen vuonna 1959. Urheilutoiminnan lisäksi seura järjesti myös muuta nuorisotiet- ja kulttuuritoimintaa. Esimerkiksi 1960-luvun alkuvuosina seuran nuorisokerhon suojissa toimivat näytelmä- ja kuorolaulusantapiirit sekä kansantanhupiiri. Tavanomaiseen vuosiohjelmaan kuului myös raittiusjuhlien ja -tilaisuuksien järjestäminen. (Matovaaran Mahdin toimintakertomus 1963.) Urheilullisten tulosten kohentuessa Mahtia pidettiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa hyvänä hiihtoseurana. Muita harrastettuja urheilulajeja olivat yleisurheilu ja lentopallo. Väen vähetessä seuran toimintaa oli suunnattava Matovaaran kylän ulkopuolelle ja naapurikylästä saatiin seuraan uusia jäseniä. 1980-luvulla seurajohto päätti siirtää koko seuran toiminnan Lieksan keskustaan. (Karttunen 2001, 3–6.)

Nakertaja-Hetteenmäkeen vuoteen 1954 mennessä perustetusta kuudesta yhdistyksestä viisi lukeutui työväenliikkeeseen, mikä kuvastaa alueen poliittista ilmasto. Kuudes yhdistys oli 1947 perustettu Uudenkylän vapaapalokunta. (Salmikangas 2004, 23, 131.) Ensimmäiseksi urheiluseuraksi perustettiin 1925 Uudenkylän Työväenyhdistyksen Urheiluseura Yritys. Talkoilla rakennettu toimitalo Rientola valmistui 1927. Rientolan käyttö hiljeni 1930-luvun sisäpoliittisessa tilanteessa, jolloin radikaali oikeisto rajoitti vasemmistolaisen työväestön toimintaa. Lopulta Uudenkylän Työväen ja Pienviljelijäin yhdistyksen toiminta lakkasi. (Ollila 1985, 14, 17–19, 29.)

Vuonna 1945 perustettiin TUL:n urheiluseuraksi Uudenkylän Isku, jonka lajeja olivat voimistelu, hiihto, jalkapallo ja yleisurheilu. Isku sai käyttää tuolloin Kajaani Oy:n omistamaa seuratalo Rientolaa ilman vuokraa. (Ollila 1985, 69.) Yhteiskunnan jako vasemmistoon ja oikeistoon näkyi myös Rientolan käytössä. Kajaani Oy suuntasi tukensa maalaisliittoa enemmän Paltaniemelle, jonne tehtaan avustuksella rakennettiin urheilukenttä (Kiviniemi 1997, 79).

Vuonna 1949 Iskun jäsenmäärä oli 200. Varoja hankittiin järjestämällä huvitilaisuuksia. Esimerkiksi vuonna 1949 järjestettiin 18 tilaisuutta, joista viisi muualla kuin Nakertajan alueella. (Ollila 1985, 68–70.) Urheiluseurassa otettiin kantaa myös raittiuteen ja hyviin tapoihin. Seuraan perustettiin raittiusjaosto, joka harjoitti sosiaalista kontrollia pyrkien säätelemään tiukasti julkista käyttäytymistä. (Ollila 1985, 74.) Nakertajalaisia liikutti myös vuonna 1947 perustettu Uudenkylän Vapaapalokunta, jonka jäsenet osallistuivat innolla eri palokuntien järjestämiin viestihiihtokilpailuihin. VPK:n toiminta lakkasi Kajaanin maalaiskunnan ja kaupungin kuntaliitoksen aikoihin. (Heikki Ollilan haastattelu 21.3.1996.)

Isku järjesti innokkaasti omia kilpailuja. Eri lajien seuranmestaruuskilpailujen lisäksi osallistuttiin TUL:n piiri- ja aluetason sekä valtakunnallisiin tapahtumiin. Myös kuntolaatikkovihkoon tuli runsaasti merkintöjä ja parhaat kuntoilijat palkittiin. Vuonna 1964 sekä valmistui alueen urheilukenttä että Isku maksoi urheilutaloa varten ostamansa tontin. Urheilutalon rakentaminen kariutui riittävän ”yhteisymmärryksen” puutteeseen. Nakertajan koulun valmistuttua urheilutalon tarve poistui. (Uudenkylän Iskun toimintakertomukset 1960–1978.)

Eriytyvä liikuntakulttuuri näkyi myös Iskun toiminnassa. Vuoden 1981 toimintakertomuksessa todettiin, että muut urheiluseurat vievät kylän nuoret, vaikka seuran toimesta järjestettiin erilaista toimintaa, kuten pyöräretkiä, perhe- ja kesäleirejä ja pilkkikilpailuja. Myös seuran lajivalikoima supistui. Vuonna 1995 seura järjesti 50-vuotisjuhliensa kunniaksi perinteistä lajia kunnioittaen kansalliset painonnostokilpailut. 1990-luvulla Isku oli kahden lajin seura. Perinteisen painonnoston rinnalle oli tullut sulkapallo. Kilpailutoiminnan niellessä varat yhteisiä retkiä ja kuntoliikuntaa ei enää järjestetty. (Uudenkylän Iskun toimintakertomukset 1981–1995.) 2000-luvulla seuran toiminta hiipui aktiivitoimijoiden puutteessa kokonaan.

Vuonna 1989 kyläläisten ehdotuksesta aloitettiin Nakertaja-Hetteenmäessä liikunnan yhteissuunnitteluhanke, jonka tarkoituksena oli kylän yhteisöllisyyden kehittäminen liikunnan avulla. Prosessin vetäjänä toimi vuonna 1981 perustettu Nakertajan kylätoimikunta, jonka läheinen yhteistyökumppani oli alueen urheiluseura, Uudenkylän Isku. Heti 1990-luvun alkupuolella kylätoimikunta, joka rekisteröitiin vuonna 1997, aloitti kuntoliikunnan järjestämisen. Aluksi koululla oli kyläläisten yhteisiä liikuntavuoroja. Pian kyläyhdistys organisoivat liikuntaa Nakertajan vanhalla koululla, Vanahiksella, jonka kyläyhdistys oli ostanut käyttöönsä ja kunnostanut. Vanahiksen perinteiseksi toiminnaksi vakiintuivat tanssikurssit, iäkkäiden senioritanssit ja muu vertaisohjaajien vetämä liikunta sekä retket kylpylöihin. (Salmikangas 2004, 205–212; M. Saastamoisen henkilökohtainen tiedonanto 24.11.)

2009.) Uudenkylän Iskun aiemmin järjestämä kuntoliikuntatoiminta on herännyt uuteen kukoistukseen kyläyhdistyksen toimesta.

Kyläliikkumisen tavoitteellisuus

Kyläliikkujien tavoitteellisuus on ollut poikkeavaa sekä historiallisesti että toimijälähtöisesti. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä suurperheissä keskeisin tavoite oli toimeentulon turvaaminen ja arjesta suoriutuminen, kuten asiointimatkojen kulkeminen. Suomalaisissa maaseutukylissä elanto oli aidosti maailmalla ”pieninä palasina”. Sivakka-vaarassa liikkumiseen sosiaalistaminen oli työn ruumiillisuuteen opastamista. Työhön oli käytävä käsiksi usein jo kymmenen vuoden tienoilla. Lukuisissa haastatteluissa nousee esille, kuinka metsätöiden aloittamisikä oli 12–14 vuotta. Sukupuolitetuissa työn käytännössä tyttöjen oli osallistuttava kodin askareisiin ja karjanhoitoon hyvin varhain. (Alanen ym. 1973, 29; Itkonen & Simula 2008, 189–194; Jallinoja 1979, 17.)

Samanlainen ilmiö näkyi myös Matovaarassa. Ryhmähaastattelussa Esa Partanen nosti esiin, kuinka miehet olivat pitkiä jaksoja savotoilla. Naisten aika kului kotipiiriin tehtävissä. Aikaa uuden sukupolven sosiaalistamiseen ei jäänyt. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009). Toimeentulon hankkiminen kylissä merkitsi monenlaisiin tehtäviin tarttumista. Sulo Horttanainen kuvaa, kuinka kesäisin niitettiin heinää, leikattiin ruista, nostettiin perunaa, höylättiin päreitä, niitettiin viljaa ja nostettiin heinää seipäille. Talvisin erityinen haaste koitui lämmittämisestä sekä polttopuiden tekemisestä ja ajamisesta hevostomiin kotitalouksiin. (Horttanainen 2009, 23.)

Sekä Sivakassa että Matovaarassa toimeentulo edellytti runsaasti ruumiillisia ponnistuksia. Urheilua harrastettiin kylien yhteisöllisenä toimintana sen verran kuin aikaa ja fyysisiä voimavaroja jäi työltä yli. Metsätaloudessa tapahtuneen muutoksen myötä pientilojen ruumiillinen ja henkinen työ erosivat toisistaan. Perinteistä agraarityötä ohjasi henkiseen perintöön kiteytyneet kokemukset työmenetelmistä ja luonnonehdoista. Sen sijaan metsäyhtiöiden koneistamassa tuotannossa tapahtui tietty tieteellistyminen. (Oksa 1984, 33.) Näin pienviljelijä-metsäyökotien työruumiillisuuden sosialisatio menetti merkitystään. Puunkorjuussa ja metsätöissä toimiminen edellytti metsäalan koulutusta.

Nakertaja-Hetteenmäessä tilanne oli toisenlainen, sillä kyseessä ei ollut samanlainen tuotantokylä kuin Sivakkavaara ja Matovaara. Alueen asukkaiden suurin työllistäjä oli Kajaani Oy, joka määrittäi työ- ja vapaa-ajan. Liikunta oli vastapainoa tehdastyölle ja tehdas tuki jossain määrin alueen liikunta- ja urheilutoimintaa. Tosin kolmivuorotyö vaikeutti Iskun johtokunnan toimintaa. (Uudenkylän Iskun toimintakertomukset 1955–1982.)

Kunnat pystyivät 1970-luvulla parantamaan palvelujaan myös Kajaani Oy:n nakertajalaisille työntekijöille. Sen sijaan tehtaan kiinnostus liikunnan järjestämiseen väheni. Syynä tähän oli 1960-luvun uusi tulkinta työnantajan ja henkilöstön suhteesta. Henkilökunnan sosiaalisen ja harrastustoiminnan katsottiin vievän yrityksen varoja ja siten heikentävän sen kilpailukykyä. Henkilöstökysymykset tulivat kuitenkin vuosikymmenen lopulla uudelleen tärkeiksi. (Virtanen 1985, 125–126.) Tehtaaseen perustettiin vapaa-aikatoimikunta ja palattiin henkilö järjestämään toimintaa sekä työntekijöille että heidän lapsilleen. Yhtiö omisti Oulujärvellä Ärjänsaaren, joka oli monien yhtiöläisten vähäisten lomapäivien kesäparatiisi ja lasten kesäleirien pitopaikka.

Koululiikunnan tavoitteellisuus

Sivakkavaarassa koulu ja sen piha olivat kylän liikunnan ja urheilun keskus. Koulun liikuntakasvatuksen tavoitteellisuudessa korostuivat ryhti, terveys ja rytmikkyys. Näin Sivakan koulussa toimittiin ajan yleisten liikuntakasvatuksen tavoitteiden suuntaisesti. Liikunnanopetukseen liitettiin oppilaiden terveystarkastukset sekä tilojen hygienian valvonta. Koululiikunnan tavoitteellisuudesta viestivät myös koulun urheiluvälineet. 1940-luvun lopulla käytössä olivat muun muassa yleisurheiluvälineet, jalkapallo, pesäpallo ja -mailat. Voimistelukalustoa olivat tika- ja puolapuut, kohopuulaite, rekkitanko, punnerruspuut, seinäpylväs ja kattokuljetuslaite. (Itkonen 1996, 137–138.)

Sivakan koulun liikuntakasvatuksessa tyttöjen liikunnassa korostuivat laululeikit, joita harjoiteltiin esimerkiksi koululla järjestettyjä äitienpäiväjuhliä varten. Pojat puolestaan urheilivat. Suosituimpia lajeja olivat jalkapallo, lentopallo, hiihto ja telinevoimistelu. (Itkonen 1996, 138.) Koulun asuntolalla oli oma vaikutuksensa lasten liikkumiseen. Koulupäivien jälkeiseen aikaan mahtui myös liikkumista koululla tai ainakin koulun kentällä.

Matovaarassa kansakoulun opettajana toimineen Manne Räsänen mukaan koulun liikunnan ja urheilun organisoimista haittasivat vaatimattomat tilat. Sisäliikuntaa ei voitu juurikaan harrastaa. Koulun pihamaalla ja lähitienoolla harrastettiin pallopelejä, yleisurheilua ja hiihtoa. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009). Kyläkoulun vaatimattomissa olosuhteissa ei kyetty noudattamaan valtakunnallisia liikunnan opetussuunnitelmia, vaan opettajan oli toimittava luovan soveltavasti. Opettaja Räsänen kertoi koulun ja kyläläisten tavoitteiden olleen yhteneväiset. Lapsista haluttiin kasvattaa kansanvalistuksen hengessä reippaita ja raittiita kansalaisia. Opettaja Räsänen toimi 1960-luvulla muun muassa Mahdin nuorisokerhon opinto-ohjaajana. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009.)

Nakertaja-Hetteenmäessä vanhemmat kyseenalaistivat koulun merkityksen aina 1960-luvulle saakka. Syynä oli vanhempien ja lasten kielteinen suhtautuminen koulutyöhön. Yksi syyllinen oli vuosina 1923–1960 koulun johtajana toiminut Otto Mustonen, joka yhtenä kylän harvoista suojeluskuntalaisista yritti järjestää pääasiassa työläiskotitautaisille oppilailleen muun muassa marssiharjoituksia. Ristiriita heijastui kielteisenä suhtautumisena kouluun ja myös Mustosen linjoilla olleen opettajakunnan passiivisuutena. Opettajat keskittyivät ainoastaan opetustyöhön ja välttivät yhteistyötä alueen asukkaiden kanssa. (Salmikangas 2004, 131–132.) Iskun vuoden 1956 toimintakertomuksessa todetaan:

Syksyn toiminta on kovasti heikkoa, koska kylämme ei ole missä harjoitella niin ruumiillisen kuin henkisen kunnan kehittämiseksi. Näihin kaikkiin syytöksiin ottakoon osakseen kansakoulun johtokunta, kansakoulun opettajisto ja osaksi käsityöluokan vuokraajankin. Onhan koulun johtokunnalla huonoja periaatepäätöksiä, jotka on lamauttamassa kylämme urheilevan nuorison terveet harrastukset. (Uudenkylän Iskun toimintakertomus vuodelta 1956.)

Tilanne muuttui 1960-luvulla pitkäaikaisen koulunjohtajan jäätyä eläkkeelle. Koulu aloitti esimerkiksi liikunnallisen kerhotoiminnan järjestämisen. 1990-luvun lopulla koulussa alkoivat sählykerho ja jumppasirkus. (Paananen & Turpeinen 1998, 75–76.) 2000-luvulla kerhoja on toteutettu Oulun lääninhallituksen koulujen kerhotoiminnan määrärahoilla (M. Saastamoisen henkilökohtainen tiedonanto 24.11.2009) Nakertaja-Hetteenmäen kyläyhdistyksen, Uudenkylän Iskun ja Nakertajan koulun välinen yhteistyö aktivoitui liikunnan yhteissuunnittelun myötä (Salmikangas 2004).

Järjestöjen liikuntatoiminnan tavoitteellisuus

Sivakassa järjestötoiminnan tavoitteellisuus jäi ohueksi. Puoluejärjestöjen tavoitteena oli rekrytoida ihmisiä oman aatesuuntauksen kannattajiksi. Etenkin tanssilavahankkeet osoittivat, että toiminnan tavoitteena oli rekrytoida liikkeeseen uusia jäseniä ja kannattajia. Varsin tavallistahan kansalaistoimintojen historiassa on ollut oman järjestötalon rakentaminen. Tällaiseen talkooseen sivakkalaisjärjestöjen resurssit eivät kuitenkaan riittäneet, sillä jopa tanssilavahankkeet jäivät keskeneräisiksi. Myös Sivakan Syöksyn toiminta jäi vähäiseksi. Seuraa voi pitää yhdessäolo-organisaationa, joka järjesti kylän sisäisiä kilpailuja. Kilpaurheilun tavoitteellisuutta Sivakan Syöksyn toiminnassa ei sikäli ollut, että kylän ulkopuoliseen urheilun kilpailutoimintaan ei juurikaan osallistuttu. Joihinkin Sivakassa järjestettyihin hiihtokilpailuihin tuli osanottajia kylän ulkopuolelta, jolloin paikallistunnetta vaalittiin ”huutamalla oman kylän poikien puolesta”. (Itkonen & Simula 2008, 183.)

Matovaarassa sotien jälkeisen järjestötoiminnan ensimmäinen organisaattori oli työväenyhdistys, joka toimeenpani myös hiihtokilpailuja. Työväenyhdistys hommasi myös ensimmäisen kokoontumistilan ostamalla armeijalta käyttämättömäksi jääneen parakin, joka siirrettiin Matovaaran kylälle. (Horttanainen 2009, 17.) Parakin katon romahdettua kylän urheiluseura Mahdin toimijat ryhtyivät rakentamaan omaa järjestötaloa, joka valmistui vuoden 1959 syksyllä. Talo sai nimekseen Kisapirtti. (Karttunen 1961, 4.) Sekä parakista rakennettu työväenyhdistyksen talo että Mahdin Kisapirtti toimivat kylän järjestöelämän sydäminä. Taloilla järjestetyt tilaisuudet palvelivat järjestöjen yhdessäolo- ja rekrytointitavoitteita. Kisapirtillä toimeenpannut yleiset tanssitilaisuudet olivat järjestöille tärkeitä, sillä lipputuloilla voitiin rahoittaa seuran toimintaa.

Matovaaran Mahdin kahden ensimmäisen vuosikymmenen toiminta oli luonteeltaan samantyyppistä kuin taajamien urheiluseuroissa ennen toisen maailmansodan vuosia (ks. Itkonen 1996, 218–220). Järjestökulttuurin organisoinnin lisäksi Mahdissa alettiin tavoitella myös urheilullisia tuloksia. Vaatimattomat olosuhteet mahdollistavat harjoittelemisen ja kilpailemisen ainoastaan muutamissa peruslajeissa. Etenkin hiihdossa ja yleisurheilussa mahtilaiset ylsivät aina kansallisen tason kärkisijoille. Urheilullisten tavoitteiden korostuessa seurassa jouduttiin käymään keskustelua kylän ulkopuolisten urheilijoiden rekrytoinnista seuran riveihin. Esimerkiksi vuoden 1970 toimintakertomukseen kirjattiin seuraava teksti:

Vuoden aikana on seuran toiminta entisestään monipuolistunut. Merkille pantavaa on, että toiminta-alue on laajentunut käsittämään koko Pielisjärven kunnan, onpa jäseniä tämänkin alueen ulkopuolelta. Laajentuva toiminta asettaa entistä suuremmat vaatimukset myös seuran taloudelle, ja on näin ollen tärkeää ratkaista, toimiako kyläseurana vai kannattaako lähteä hankkimaan seuraan jäseniä kauempaa. Nimenomaan on kyse kilpaurheilijoista, joiden kilpailumatkat vaativat runsaasti rahaa. (Matovaaran Mahdin toimintakertomus 1970.)

Mahdin toimijoiden ryhmähaastattelussa tiedusteltiin seuran vaikutusta Matovaaran kylälle. Painokkaasti Mahti nähtiin kasvattajaksi. Nuorisokasvatuksen tavoitteiksi miellettiin ruumiin kunnosta huolehtiminen ja terveisiin elämäntapoihin ohjaaminen. Erityisesti haastattelussa korostui raittiuskasvatus. Tilaisuuksiin ei enää iljetty tulla juovuksissa tai pullon kanssa. (Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu 8.7.2009). Näin ollen Matovaaran Mahdin toiminta mahdollisti osaltaan kyläyhteisöllisyyden ja uudenlaisen sosiaalisen kontrollin muodostumisen (ks. Holmila 2001, 139–143). Kylän kuihtuessa ja väen vähetessä ainoa tapa

antaa jatkoaikaa seuralle oli siirtää Mahdin toiminnat Lieksan keskustaan. Kyläsosialisat-
 tion aika oli jäänyt historiaan ja asetunut muistelutyön kohteeksi.

Nakertajassa toimineessa Uudenkylän Iskussa liikunta- ja urheilutoiminta nähtiin osaksi
 työväenliikettä ja taisteluna porvareita vastaan aina 1980-luvun alkupuolelle saakka. Vuo-
 den 1956 toimintakertomukseen sihteeri oli kirjoittanut seuraavaa:

*Eihän kukaan rehellinen työläinen voi hyväksyä sellaista toimenpidettä, että
 työväen urheiluseuran nuorison harrastus yhdistettäisiin porvarijärjestöihin.
 Onhan Työväen Urheilujärjestö osa työväen liikettä.*

Toisaalta harmiteltiin alueen työväenyhdistysten ja poliittisten paikallisyhdistysten ristirii-
 toja. (Uudenkylän Iskun toimintakertomukset 1955–1982.) Kilpailutoiminta oli tärkeää
 muun virkistys- ja kuntoliikunnan ohella. Menestyksekkäimpiä lajeja olivat hiihto ja pai-
 nonnosto.

Kolme liikkumiskulttuuria

Yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden vaikutus liikkumisen sosialisatioon on ilmeinen.
 Vielä parina toisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmenenä maaseutukylien tuotanto-
 muoto vaikutti ruumiillisuuden muotoihin. Metsätyömies-pienviljelijäkylissä kodit olivat
 tuotantoyksiköjä, jolloin kasvavaa sukupolvea sosiaalistettiin ennen kaikkea työliikkumi-
 seen – tarkemmin ilmaistuna toimeentulon sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Niinpä Sivak-
 kavaarassa ja Matovaarassa työntekoon oli ryhdyttävä nykysilmin katsottuna jo lapsena.
 Vanhempien odotushorisontissa koulunkäynnillä ei ollut merkitystä, sillä he olivat itse
 oppineet työt tekemällä. Sen sijaan Nakertaja-Hetteenmäessä työnteko perustui palkkatyö-
 suhteeseen. Näin ollen työ- ja vapaa-ajan raja oli selkeä. Teollisuustyöläisten asuinalueella
 myös liikkumisen sosialisatio kiinnittyi TUL:n urheiluseuran kautta työväenliikkeen jär-
 jestötoimintaan, jossa tunnistettiin yhteiskuntaluokkien välinen suhde.

Myös kylien paikallisuuden ja ylipaikallisuuden suhde on muotoutunut poikkeavaksi.
 Oman tavoitteellisuutensa kyliin toi koululaitos, jonka liikkumisen sosialisatiotavoitteelli-
 suus tukeutui valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin. Kylien vaatimattomat olosuhteet johti-
 vat kuitenkin siihen, että liikkumisen sosialisatation suhteen oli tehtävä omat sovellutukset.
 Sivakkavaarassa etenkin oppilasasuntolan myötä koulusta ja sen piha-alueesta muodostui
 keskeisin voimistelemisen ja urheilemisen keskus. Matovaarassa puolestaan urheiluseura
 Matovaaran Mahti järjestöaloinen oli keskeisin urheiluun sosiaalistaja. Nakertaja-Het-
 teenmäessä TUL:n seura Uudenkylän Isku ja koulu toimivat pitkään erillään ja toisistaan
 välittämättä. 1980-luvulta alkaen ja perustetun kyläyhdistyksen myötä liikunnan sosiaalis-
 tamistavoitteiden kirjo laajeni kuntoliikunnan suuntaan. Vähin erin urheiluseuran toiminta
 hiipui ja tehtävät siirtyivät kyläyhdistykselle.

Liikkumisen poikkeaviin sosiaalistamistavoitteisiin vaikutti myös kylien sijainti. Sivak-
 kavaaran ”eristyneisyys” merkitsi alun alkaen sitä, että urheilun kilpailujärjestelmiin ei juu-
 rikaan osallistuttu. 1960-luvun suuri muutto ja metsätyön koneistuminen tyhjensivät kylän
 nuorisosta. Kentän metsittymisen myötä urheiluseuratoiminnan edellytykset katosivat
 lopullisesti. Matovaaran Mahdin toimijat hankkivat seuralle aseman urheilun kilpailujärjes-
 telmissä. Osittain tämä tapahtui rekrytoimalla seuraan uusia urheilijoita Matovaaran ulko-
 puolelta. Nuorison hävitessä kylästä seuratoimijat päättivät – säilyttääkseen Mahdin hen-
 gissä – siirtää toiminnat Lieksan keskustaan. Nakertaja-Hetteenmäessä kylän taajamamai-
 nen sijainti Kajaanin kaupungissa mahdollisti uudenlaisten sosiaalistamisverkostojen
 rakentamisen. Entisenlainen työläisyhteisöllisyyden tuottaminen liikkumisen avulla kuiten-

kin purkautui. Nykyisin liikkumisen organisoinnista omanlaisine tavoitteellisuuksineen vastaavat koulu ja kyläyhdistys.

Tarkasteltaessa kylien kasautuneita historioita voidaan havaita liikkumisen sosialisointin muutos. Sivakkavaarassa työruumiillisuuteen sosiaalistamisen mielekkyys säilyi niin kauan kuin työtä tehtiin lähimetsissä ja kotitiloilla. Metsätöiden koneistuminen ja kylän tuotannollis-taloudellisen aseman heikkeneminen sekä romahdutti Sivakkavaaran asukasluvun että purki sosialisointin metsätyökylän liikkumiskulttuuriin. Palkkatöiden, nuorten, koulun ja liikuntaseuran hävittyä kylän sosiaalinen tila ja sosialisointikäytännöt muuttuivat perusteellisesti.

Samankaltaisesti tapahtui myös Matovaarassa. Ainoastaan Matovaaran Mahdin urheilutoiminnan jatkuminen oli ohut kilpaurheilusosiaalistamiseen kiinnittynyt säie, jota voitiin toteuttaa myös Lieksaan muuttamisen jälkeen. Historiaprojektiaan toteuttava seura kartuttaa kylän kasautunutta historiaa vielä nykyäänkin.

Nakertaja-Hetteenmäessä liikkumisen sosialisointin tärkeimmät muutokset liittyivät työläisyhteisöllisyyden purkautumiseen ja työläisurheiluseuran toiminnan lakkauttamiseen. Yleisseura Uudenkylän Iskun lajitarjonnan supistuminen muutamaan lajiin, seuran aseman heikkeneminen osana urheilun kilpailujärjestelmää, Kajaanin läheisyys muiden urheiluseurojen tarjoamine harrastusmahdollisuuksineen ja työväenliikkeen merkityksen väheneminen kylässä vaikuttivat osaltaan seuran toiminnan päättymiseen. Samalla poistui kylän työläishistoriaan kiinnittynyt liikkumiseen sosiaalistaja.

Kuvaus kyläyhteisöjen instituutioiden nopeista muutoksista ja häviämistä johdattelee kausaaliseen tulkintaan paikallisten ruumiillisuuden käytäntöjen muuttumisesta ja katoamisesta. Aikaisemmassa kylätutkimuksessamme olemme kuitenkin kyseenalaistaneet tämänlaisen johtopäätöksen. Sivakassa tekemämme yksilötason tarkastelut toivat esille yhtäältä sen, miten yksittäisten kyläläisten sosialisointin ruumiillisuuden käytäntöihin vaihteli heidän ikänsä, sukupuolensa sekä perheroolinsa ja -tilanteensa mukaisesti, ja toisaalta sen, miten he vaalivat paikallista ruumiinkulttuuria kyläyhteisön rakenteellisten muuttosten jälkeenkin. Kyläläiset sekä kylässä vapaa-aikaansa ja lomiaan viettäneet entiset kyläläiset kertoivat edelleen tekevänsä niitä asioita, joihin he lapsuudessaan, kylän kukoistusaikana, sosiaalistuivat. He muotoilivat käsityksen henkilöhistoriallisten jatkuvuuksien tärkeydestä ja siitä, millainen merkitys perinteillä ja niiden vaalimisella on kyläyhteisön nykyisyydessä. Nykyisin Sivakkavaaran liikkumisen sosialisointissa on ennemminkin kyse perinteiden vaalimisesta kuin työhön kasvattamisesta. (Ks. Itkonen & Simula 2008.)

Tässä artikkelissa emme paneutuneet yksilöiden tulkintoihin. Ne oli rajattava tarkastelujen ulkopuolelle. Jatkossa vertailevat tarkastelut liikkumisen sosialisointista tulisi kohdistaa siihen, millainen merkitys kyläinstituutioilla on ollut yksittäisille kyläläisille heidän elämänsä eri vaiheissa. Vertailemalla keskenään Sivakan ja Matovaaran kaltaisia pistäytymiskyläjä sekä Nakertaja-Hetteenmäen kaltaisia asuinseudkuntia voidaan syventää ymmärrystä sosiaalisen tilan ja yksilöiden ruumiillisuuden toimeliaisuuden suhteesta.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Horttanainen, Sulo 2009. Kuultua, nähtyä ja koettua. Kirjoitettu omaelämäkerta. Jaettu Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelussa Matovaaran Kisapirtillä 8.7.2009. Moniste.

- Karttunen, Olavi 1961. V- ja U-seura Matovaaran Mahti ry:n synty, kehitys ja seuran vaikutus kylän nuorisoon. Liikunnanohjaajapintojen tutkielma Pajulahden Urheiluoipistossa. Moniste.
- Karttunen, Olavi 2001. Historiaa ja ajatuksia vuosien varrelta – Matovaaran Mahti 1951–2001. Muisteluja seuran 50-vuotiselta taipaleelta. Moniste.
- Matovaaran Mahdin arkisto. Toimintakertomukset 1951–2008
- Lieksan kaupunginkirjaston kotiseutuarkisto. Pielisjärven kunnan kunnalliskertomukset 1938–1972.
- Voimistelu- ja Urheiluseura Uudenkylän Iskun arkisto. Toimintakertomukset 1956–1995.

Painetut lähteet

- Lieksan Neloset 1983. Lieksalaisten TUL-seurojen julkaisu. Joensuu: Kansan Voima Oy:n Kirjapaino.
- Nakertaja 1993. Nakertaja-Hetteenmäen kylälehti. 29.4.1993. Kajaani.

Haastattelut

- Maila Mustonen, Valtimo 16.8.2005, haastattelija Mikko Simula.
- Matovaaran Mahdin ryhmähaastattelu Matovaaran Kisapirtillä 8.7.2009, haastattelijat Katja Hellman ja Hannu Itkonen.
- Heikki Ollila, Kajaani 21.3.1996, haastattelija Anna-Katriina Salmikangas.

Kirjallisuus

- Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä, Marja 1983. Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdas-työläisen elämäntavan muutos. Porvoo: WSOY.
- Alanen, Ilkka, Alanen, Leena, Hirvonen, Tauno, Hämäläinen, Terttu, Laaksonen, Pekka, Oksa, Jukka, Siisiäinen, Martti & Winter, Anne-Marie 1973. Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä. Teoksessa Demokraattinen suunnittelu. Helsinki: Suomen demokraattiset lakimiehet ry, 9–46.
- Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, Leena & Karinen, Kirsti (toim.), Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–29.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon-sosiologinen tutkielma. Suom. T. Aittola & V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Fairclough, Norman 2006. Analysing discourse. Textual analysis for social research. 4th ed. London: Routledge.
- Gergen, Kenneth J. 1999. An invitation to social construction. London: Sage.
- Harinen, Päivi, Itkonen, Hannu & Rautopuro, Juhani 2006. Asfalttiprinssit. Tutkimus skeittareista. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja 159.
- Heikkinen, Antero 1977. Ammattilaisesta amatööriksi. Suomen hiihtourheilun ensi vaihe. Vaa-sa: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Holmila, Marja 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850.
- Itkonen, Hannu 1996. Syöksy Sivakkaan. Kylän ruumiillisuutta jäljittämässä. Teoksessa Kyläläiset kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114, 127–156.
- Itkonen, Hannu & Pirttilä, Ilkka 1992. Sosiologian palapeli. Kuopio: Kustannuskiila.
- Itkonen, Hannu & Salmikangas, Anna-Katriina 2006. Liikunnan paikalliskulttuurit muutokses-sa: vertailussa Kajaanin Nakertaja-Hetteenmäki ja Valtimon Sivakkavaara. Teoksessa Roiko-

- Jokela, Heikki & Sironen, Esa (toim.), *Alussa oli vesi*. Jyväskylä: Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2006, 125–143.
- Itkonen, Hannu & Simula, Mikko 2008. *Kylä liikkumisen tilana – Sivakan lämpimät kiireet*. Teoksessa *Kylän paikka*. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167, 173–206.
- Jallinoja, Riitta 1979. *Naisten palkkatyön yleistyminen*. Teoksessa *Eskola, Katariina; Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta (toim.), Naisnäkökulmia*. Helsinki: WSOY, 17–41.
- Kiviniemi, Lauri 1997. *Kainuun liikunnan ja urheilun historia I*. Kajaani: Kainuun Liikunta ry.
- Knuutila, Seppo & Rannikko, Pertti 2008. *Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina*. Teoksessa *Kylän paikka*. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167, 9–22.
- Liikanen, Ilkka 1996. *Unohdetun kansan tahto*. Vastarinta, järjestäytyminen ja politiikka kyläläisten kertomuksissa. Teoksessa *Kyläläiset kansalaiset*. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto. *Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja* 114, 159–186.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino..
- Oksa, Jukka 1984. *Talonpoikaiston polarisaatio*. Teoksessa *Yhteiskunta kylässä*. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto. *Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja*. N:o 61. Joensuu, 32–56.
- Ollila, Heikki 1985. *Nakertajan historiikki*. Kajaani: Koti-Kajaani.
- Paananen, Jouni & Turpeinen, Pasi 1998. *Nakertajan koulun vaiheita 1922–1998*. Oulun yliopisto. *Kasvatustieteiden tiedekunta*. Kajaanin opettajankoulutuslaitos. *Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma*.
- Rajajärvi, Anu 2000. *Tuntemattomat kyläseurat*. Teoksessa *Itkonen, Hannu (toim.), Toimintaa, Urheilua ja Liikettä*. TUL:n Karjalan piiri 1919–1999. Joensuu: TUL:n Karjalan piiri ry, 87–120.
- Rannikko, Pertti 1984. *Metsätyömieskylän tuhoutumisprosessi*. Teoksessa *Yhteiskunta kylässä*. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto. *Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja* 61. Joensuu, 106–130.
- Rannikko, Pertti 2008. *Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina*. Teoksessa *Kylän paikka*. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167, 25–58.
- Rousseau, Jean Jaques 1905. *Émile eli kasvatuksesta*. Suom. J. Hahl. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö.
- Salmikangas, Anna-Katriina 2004. *Nakertamisesta hanketoimintaan*. Tapaustutkimus Nakertaja-Hettemmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 95.
- Valtimon koululaitos 100 vuotta 1883–1983. *Valtimo:Valtimon kunta*.
- Virtanen, Sakari 1985. *Kajaani Oy 1907–1982*. Puusta elävä. Kajaani Oy:n vaiheita vuodesta 1946. Osa 2. Kajaani: Kajaani Oy.

Hannu Itkonen, YTT, liikuntasosiologian professori Jyväskylän yliopistossa, Euroopan liikuntasosiologijärjestön (EASS) varapuheenjohtaja

Anna-Katriina Salmikangas, LitT, liikuntasuunnittelun yliassistentti Jyväskylän yliopistossa. Salmikankaan pääasialliset tutkimuskohteet ovat liikunnan kansalaistoiminnan paikallisuus, liikunnan yhteissuunnittelu ja asukkaiden osallisuus asuinalueiden kehittämisessä.

Mikko Simula, *LitM*, liikuntasosiologian assistentti Jyväskylän yliopistossa.
Simulan pääasiallinen tutkimusalue muodostuu liikuntakulttuurin ja ylipäätään liikkumisen ympäristösuhteiden tarkasteluista.